

בנישואות הרב
חיים קאהן
שליט"א

מעשה שהיה

טעות לעולם חוזרת

ברוך - פנה מנחם לברוך, המזכיר (Secretary) שלו - אני כבר נתייאשת! שמכונת ההדפסה (Printer) במשרד (Office) שלי תעבוד כדבעי, כבר מספר ימים שאני לא מצליח להדפיס דבר. החלטתי לקנות חדשה במקומה, התוכל לטפל בכך?

- בדקת את המכונה? אולי אפשר לתקן אותה?

רק בדקתי? הרבה יותר מכך! ביקשתי מטכנאי (Technician) שיבדוק אותה בעבורי, גם הוא לא מצא את מקור הבעיה.

ברוך מטבעו חוקר ובודק, גם עתה היתה זו הזדמנות בשבילו לעמוד על טיבה של מכונת הדפוס. - לאחר שעות העבודה אָשָׁאָר כאן ואבדוק לראות כיצד מכונה זו פועלת - החליט.

מיד כשפתח ברוך את מכסה המכונה הוא הבין מה היתה הבעיה. אחד החוטים המוליכים בתוך בטן המכונה היה קרוע. הוא חיבר את החוט למקומו בעזרת דבק ואץ לבדוק אם עתה היא תעבוד. לשמחתו, צדקה השערתו והמכונה פעלה כהוגן.

מחשבת קונרס עלתה בלבו - אולי המכונה כבר אינה של מנחם? הוא הרי התייאש ממנה! מדוע שלא אקח אותה לעצמי?

הוא התקשר למנחם וסיפר לו שהצליח לתקן את המכונה. - טוב מאד! אני מקווה שלא הזמנת כבר מכונה חדשה - מיהר מנחם לשאול.

- למה לא? אני חושב שהמכונה הישנה כבר אינה ברשותך... אתה נתייאשת ממנה? זכיתי בה לעצמי - בישר לו.

- אתה בודאי רק מדבר בלימוד, אך גם בזה לא צדקת. יאוש? כיצד מגיע לכאן יאוש? נראה לך שאם נאבד לך חפץ

גליון שבועי

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים
פרשת כי תשא - גליון נ'

פסקי דינים

דיני נזיקין (ו) - גרמי וגרמא

הרב חיים קאהן שליט"א

יש להבדיל בין שני סוגי גרימת נזק בעקיפין, 'גרמי' ו'גרמא'. המזיק בגרמי חייב בתשלומין, ואילו המזיק בגרמא פטור מתשלומין בדיני אדם.

גדר גרמי

הראשונים נחלקו בגדר החיוב של גרמי לעומת הפטור של גרמא. יש שכתבו² שמעיקר הדין כל מזיק בעקיפין פטור, וקנסו בדבר השכיה ורגיל כדי שלא ילך כל אחד וזיק ממון חבירו בעקיפין³, ויש שכתבו שכל מזיק בעקיפין חייב מדינא, ולא אמרו שגרמא פטור בניזקין אלא להפוטרים גרמי⁴. ויש שלמדו⁵ גדרי 'גרמי' לעומת 'גרמא' מהדוגמא בסוגיא: 'השורף שטר חוב שחייב לשלם לבעל השטר את אובדן הראיה. למרות ששריפת השטר אינה שריפת החוב, הרי הפסיד את הראיה שמאפשר לגבות את החוב, וממילא הפסיד בעקיפין את החוב. לפיכך מהראשונים שכתבו שדוגמא זו מלמדת את התנאים לחייב גרמי בדיני אדם:

- א. מיד עם שריפת השטר נעשה ההיזק, לעומת זה שימת סם מות בפני בהמת חבירו לא נעשה ההיזק מיד, ופטור בדיני אדם⁶.
- ב. שריפת השטר הפסידה בודאות את הראיה לגביית החוב - 'ברי הזיקא', לעומת זה המשסה את הכלב אינו ודאי שהכלב זיק ואינו 'ברי הזיקא'⁸.
- ג. השורף את השטר, בעצמו עשה את ההיזק, לעומת השולח בעירו ביד החרש, השוטה או קטן⁷.
- ד. וכן המזיק עושה את ההיזק בגוף הדבר, והיינו השטר, לעומת הזורק כלי מראש הגג ולאחר הזריקה סילק הכרים והכסות מתחתיו שהיו מונעים את שבירת הכלי¹⁰.

בשוגג ואונס

לדעת המחייבים גרמי מדינא, חייב המזיק כשהזיק הן בשוגג או אפילו אונס, כדן אדם המזיק שמועד לעולם¹¹, ולדעת המחייבים גרמי מטעם קנס, כשהזיק במזיד או בפשיעה¹² חייב בדיני אדם ובשוגג פטור¹³. ויש שכתבו שהמזיק בגרמי בשוגג פטור אף מלצאת ידי שמים¹⁴. המזיק בגרמא במזיד פטור בדיני אדם אבל חייב בידי שמים¹⁵ ובשוגג פטור אפילו בדיני שמים¹⁶. וכן, לדעת המחייבים את המזיק בגרמי מדינא¹⁷ חייב היורש לשלם את ההיזק מנכסי הירושה, ואילו למחייבים קנס לא קנסו את נכסי היורש¹⁸.

גרמי בדיבור

גרמי חייב אף בדיבור, לדוגמא, מלוה שקיבל דבר ערך מהלוה כתשלום בעד החוב והראהו למומחה שקבע שהדבר שוה, ומעתה אי אפשר לגבות את החוב מהלוה, ונמצא שהמומחה טעה, אם ידע המומחה שהמלוה סומך עליו, חייב המומחה לשלם למלוה את הפסד החוב¹⁹. **גרם שבעל הממון בעצמו יאבד ממונו**

הראשונים נחלקו באיבוד ממון שבעל הממון גרם לעצמו בגלל מעשיו של אדם אחר האם הלאה חייב משום גרמי, כגון המזמין סעודת חתונה וצד השני ביטל השידוך, באופן שהמזמין חייב לשלם לבעל האולם²⁰.

1. ראה סמ"ע שפ"ו א' נביאור שינוי הלשון. 2. ריצב"א בתוס' ב"ב כ"ב ב' ד"ה זאת, וכן פסק הרמ"א שפ"ו סעיף ג'. 3. ועיין ש"ך שם ס"ק כ"ד שרק כדוגמאות המוזכרים בתלמוד נחשבים כדבר השכיה ורגיל, ובערוך השלחן סעיף כ' כתב בפשיטת שם לפי דעות רגילין אשי רשע להויק בגרמא חייב עי"ש. 4. עיין סמ"ע שפ"ו ס"ק א' וש"ך שם ס"ק ד' שכן דעת הרמב"ם, ובש"ך ת"ח ס"ק ד' כתב שכן דעת רש"י וכדפירש הרמב"ם ב"ב כ"ב ובקונטרס דינא דגרמי - ולא כיש"ש ב"ב פרק ב' ס' ל"ז בדעת רש"י. 5. עיין תוס' ב"ב כ"ב ב' ד"ה זאת, בשם הר"ם, והיא השיטה ראשונה ברמ"א סימן שפ"ו ס"ג. 6. ב"ק צ"ח א'. 7. ב"ק מ"ז ב', ועיין ש"ך שפ"ו ס"ק כ"ג. 8. שם, כ"ג ב', ורא"ש ב"ב פרק ט' סימן י"ג. 9. שם, נ"ט ב', ת"ח סעיף ו'. 10. שם כ"ז ב', ובתוס' שם ד"ה קדם, דבזה לכו"ע פטור, וכ"פ הרמ"א שפ"ו סעיף ג', אבל הרי"ף כתב דחייב, וכ"פ המחבר שם. 11. עיין ש"ך שפ"ו ס"ק א' בשם הרמב"ם דינא דגרמי וערוך השולחן שפ"ו סעיף י'. 12. כדמוכח מסימן ש"ו סעיף ו' במראה דינר לשולחני, עיין מנחת פתים ס' ר"ט סעיף ד' ושו"ת מהרש"ם חלק ה' ס' י"א. 13. ש"ך שפ"ו ס"ק ו' אף היש"ש ב"ק פ"י סוסי' מ"ז כתב דחייב גם בשוגג אבל פוטר באונס דלאו כמזיק ממש הוא, ולזה הסכים המחנ"א נוקי ממון ס' ו' גם גרמי הוא דינא דאורייתא ועיין בחלקת יואב חו"מ ס' כ' שכתב דבשוגג חייב אף שהוא רק קנס. 14. עיין שו"ת המבי"ט ח"ב סוסי' נ"ד. וכן הוא עפ"י המבואר בשו"ת מהרי"ט ס' צ"ה שרק דבר שבמזיד חייב מדינא חייב אף בשוגג, אבל דבר דאפילו במזיד אינו חייב מדינא, פטור בלא מתכוין אף מלצאת ידי שמים, ועי' גנוי חיים להגרח"פ מע' כ' אות טו. 15. ב"ק נ"ו א', ועיין ס' כ"ח סעיף א' וס' ל"ב סעיף ב' וכתב הש"ך שאינו יוצא עד שישלם הויקו. 16. מנחת פתים שפ"ו סעיף ג', ובסימן ת"ח סעיף ט"ז הביא משו"ת מהרי"ט סימן צ"ה דאם נתכין לטובה פטור בדיני שמים, והוכיח כדבריו מכמה ראשונים. ועי' חו"מ א' ב"ק ס' ב' סק"ו. 17. רמב"ן קונטרס דגרמי. 18. ריצב"א בתוס' הנ"ל, ודעת הרי"ף והרמב"ם אינו מפורש. 19. ש"ו סעיף ו', ועיין רא"ש ב"ב פרק ט' סימן ט"ז דזה לא הוי גרמא רק גרמי, דבמה שאמר שהדינר טוב פטר את הלוה מיד וההיזק בא בשעת מעשה, וגם בעצמו עשה את ההיזק, ועיין בשו"ע ורמ"א וש"ך ס"ק י"ב שם, והיינו אם אמר עליו אני סומך. 20. רמב"ם הל' זכיה ומתנה פרק ו' הל' כ"ז מחייב, והראב"ד שם פוטר, ולפי ביאור הגר"א אה"ע ס' נ' ס"ק ט' חייב משום גרמי, ועיין אור"ש שם, ועי' בב"ש מחייב מדין מוציא מעות על פיו.

קו ההלכה

גזל הרבים

יצאנו במבצע (Sale) בחנות הבגדים שלנו 'כל הפריטים (Items) ב-10% הנחה (Discount)'. שכחנו לסדר (Update) שהמחשב (Computer) יחשב את מחירו של אחד המוצרים כפי המבצע, ומחמת כן לא ניתנה עליו ההנחה המובטחת. אף אחד מהלקוחות לא שם לב לכך וכולם שילמו את מחירו המלא של המוצר.

שאלה: האם עלינו להשיב את ה-10% ללקוחות, או שאין בכך צורך מאחר והמוצר נמכר במחירו האמיתי?

תשובה: מדברייך נראה שבאת לדון מדין 'אונאה', על כן טענת מכיון והמחיר שנגבה מהלקוחות היה מחירו האמיתי של המוצר אין כאן משום אונאה. אמנם אף שצדקו דבריך שאין כאן 'אונאה', אך 'גזל' יש כאן. מאחר ופסקת עם הלקוחות שישלמו מחיר זול יותר, אם גבית מהם בסופו של דבר יותר מכך, המעות שבידך גזל הם ועליך להשיבם לבעליהן. רק המעות שפסק המוכר עם הלקוח הם תמורת המקח, היתרון הוא גזל.

אשר על כן, אם יש בידך את כל המידע אודות הלקוחות, עליך לפנות אליהם ולהודיע להם שיבואו ליטול את מעותיהם. אף שהגזילה נעשתה בשוגג, מכל מקום אתה חייב להשיב. אמנם די בכך שתודיע להם שיבואו ליטול את המעות, ואינך צריך להביאם אליהם ואף לא לשלוח להם טשעק בדואר (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שס"ז סעיף א'). אם נפשך, יכול אתה לזכות את חשבונותיהם באשראי (Credit) בסכום המדובר, בתנאי שמדובר בלקוח שקונה אצלך באופן קבוע ובודאי יבוא להשתמש בזיכוי זה. אם אינו לקוח קבוע, עליך להודיע לו על כך (סימן שנ"ה סעיף א').

אם אינך יכול להגיע אל כל הלקוחות, עליך לעשות במעות אלו צרכי רבים (סימן שס"ז סעיף ב'). כגון, לתרום זאת עבור ארגון 'הצלה' או מקוה ציבור. צדקה שאינה לצורכי רבים, לא תועיל (שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סי' פ"ח). בעשיית צרכי ציבור הוא תיקון לגזילה כיון שיתכן והנגזלים יהנו מכך (סמ"ע שם סק"ה). ותולים אנו שיושב ה' והנגזלים או יורשיהם יהנו מכך כשיעור גזילתם וימחלו לו, הבא ליטהר מסייעים לו (ערוך השלחן שם סעיף ג').

מעשה שהיה

המשך מעמ' 1

בביתך, אינך יודע היכן הוא מונח, אם אני אמצא אותו אני אוכל לקחתו לעצמי?
 - אכן הדברים 'מרפסין איגרי', אבל התורה חידשה דין 'יאוש' באבידה (עיין שערי ישר להגרש"ש - שער ה' פרק י"ב ד"ה 'ונלענ"ד' שביאר מהות היאוש!) - התווכח ברוך.
 - לדעתי דין 'יאוש' הוא רק אם החפץ אינו מונח ברשות הבעלים. כשהאבידה היא ברשות הבעלים, זו לא 'אבידה' בכלל (עיין נתיבות המשפט סימן רנ"ט סק"א)! - חידד מנחם את סברתו.
 - אינך יכול לפסוק הלכה על סמך כמה סוגיות שלמדת בינותך - עקץ אותו ברוך - עלינו לעשות שאלת רב. מפורסמת היא חומרת הענין של 'מורין הלכה מתוך משנתן' (עיין סוטה דף כ"ב ע"א)... הם התקשרו יחד בשיחת ועידה (Conference call) ל'קו ההלכה'. גם מעבר לקו הטלפון הם לא התקשו לשמוע את חיובו של הרב - נושא זה הוא רחב מני ים, הספרות התורנית עמוסה בכך. בקצרה אומר לכם, ב'קצות החושן' (סימן רנ"ט סק"א) מוכיח שדין יאוש שייך אפילו אם האבידה מונחת ברשות בעליה. אך 'נתיבות המשפט' (שם וצויין לעיל וכן בסימן שס"ג סק"א) חולק עליו מכוח סברתו של מנחם. לא שייך לקרותה 'אבידה' כשהיא מונחת במקום משתמר ברשות הבעלים (עיין שתיירך ראיותיו של הקצות דמירי שמונח במקום שאינו משתמר, ע"כ שפיר נחשב 'אבידה' אף ברשותו.
 יש לציין, דבריהם נסובו על שיטת הרמב"ן במלחמות ב"מ יד: מדה"ר. לגבי שיטת התוס' בבא מציעא דף כו. ד"ה 'בכותל' - עיין 'מחנה אפרים' חצר סימן ז' וחיידושי רע"א ב"מ כא: ד"ה 'זלפ"ז').

- **אם כך איני יכול ליטול את המדפסת לעצמי? מנחם מוזקק בה כה'נתיבות'?** - שאל ברוך.
 - יש עדיין נקודה נוספת שנותן לדון במקרה זה. אמנם משום 'יאוש' אין כאן, כיון שהמכונה ברשות הבעלים. אך יתכן שה'פקר' יש כאן (עיין רש"י גיטין לט: ד"ה 'נתיאשת' ומש"כ עליו במחנה אפרים - זכיה מהפקר ס"ז ו' ובחזו"א ב"ק סימן י"ח אות א')! - ענה הרב.

- **אכן זו לא עלתה על דעתי! 'הפקר' ברשותו ודאי שמועיל!**
 - למעשה גם 'הפקר' אין כאן. הגמרא (כריתות דף כ"ד ע"א) דנה במקרה שבאו עדים לבית הדין והעידו בשור שהרג את הנפש וביה"ד פסקו על פיהם את דינו של השור למיתה, ואח"כ הוזמו העדים.
 אומרת הגמרא 'כל המחזיק בו - זכה בו'. סיבת הדבר כפי שביאר שם ברש"י (ד"ה 'זכה בו') שמשעה שפסקו בית הדין את דינו של השור למיתה, הפקר הוא, וכן הבין את דברי הגמרא בקצות החושן (סימן רנ"ט סק"א וסימן ת"ז סק"ב). הבעלים הפקירו את השור בשעה שפסקו בית הדין דינו למיתה, מכיון שעדיין לא ידעו שיוזמו עדי.

אך באחרונים תמהו על דברי הקצות, כיצד שייך לומר שהשור 'הפקר' מחמת שהפקירוהו הבעלים, הרי הם הפקירו אותו רק מחמת שחשבו שדינו למיתה. אם כן בשעה שהוברר שהעדים שיקרו בעדותם, התגלה למפרע שההפקר היה בטעות. הרי זה כמו כל קנין שנעשה בטעות שאין לו תוקף (עיין תשובות בית יצחק - או"ח סימן ע"ו וצ"ח לדברי התוס' פסחים נו. ד"ה 'אלא' ולדברי הר"ש בפאה פ"ו משנה א'. וע"ע תוס' גיטין מז. ד"ה 'אדעתא', וכ"פ בערוך השלחן - חושן משפט סימן רע"ג סעיף ו').

מחמת כן למדו רבים מהאחרונים שמחמת 'יאוש' נגעו בה (משפט שלום סימן קצ"ד ס"ב ותשובות בית הלוי סימן מ"ח. עיין נתיבות סימן רס"ב סק"ג ובחזו"א איש ב"ק סימן י"ח אות ג'). דהיינו, בשעה שפסקו ביה"ד את דינו של השור למיתה, נתיאשו ממנו הבעלים. כל 'יאוש' בטעות יסודו, שהרי אם ידעו הבעלים מראש שמישהו ימצא את האבידה, לא היו מתייאשים ממנה - אף על פי כן חידשה התורה שהיאוש מוציא מרשות הבעלים. על כן אף שבסוף הוברר שהעדים הוזמו, יאוש הבעלים בתחילה, במקומו עומד (תשובת מהר"מ שיק - יו"ד סימן שצ"א, וראה מש"כ באו"ח סימן ר"י).

הרי לנו מחלוקת האחרונים אם מהני הפקר בטעות. רובם של הפוסקים נקטו כדבר פשוט שאינו מועיל והוא הדין אף כאן שאין המדפסת הפקר.

תודתנו נתונה לבעלי העסקים על השתתפותם בהפצת הגליון

Schmidt
718-853-HOME REALTY

Gutman's
Insurance Brokerage
1066 East 2nd Street ■ Brooklyn NY 11230
Tel. 718-377-7177

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר:
 E: ask@businesshalacha.com P: 877 845 8455/718 233 3845